

לפרשת בהעלותך – תשע"ב

המהפכה המחשבתית של יתרו

ד"ר אפי פז

בפרשתנו, במדבר פרק י' מסופר:

כט ויאמר משה, לחבב בן-רעואל המדיני חתן משה, נסעים אנחנו אל-המקום אשר אמר יהוה, אתו אתן לכם; לכה אתנו והטבנו לך, כי-יהוה דבר-טוב על-ישראל. ל ויאמר אליו, לא אלה: כי אם-אל-ארצי ואל-מולדתי, אלה. לא ויאמר, אל-נא תעזב אתנו: כי על-כן ידעת, חנתנו במדבר, והיית לנו, לעינים. לב והיה, כי-תלך עמנו: והיה הטוב ההוא, אשר ייטיב יהוה עמנו--והטבנו לך. לג ויסעו מהר יהוה, דרך שלשת ימים; וארון ברית-יהוה נסע לפניהם, דרך שלשת ימים, לתור להם, מנוחה. לד וענן יהוה עליהם, יומם, בנסעם, מן-המחנה. מבקש משה מיתרו שיתלווה אל בני ישראל במסעם אל הארץ המובטחת. יתרו מסרב ומבקש לחזור לארצו. משה מפציר בו שוב: "אל נא תעזב אותנו, כי על כן ידעת חנותנו במדבר והיית לנו לעיניים".

מה באמת מבקש משה מיתרו, האם הוא מבקש ממנו שיהיה מורה דרך במדבר? "והיית לנו לעיניים", לא יתכן שזו כוונת משה כי הרי הארון ועמוד הענן הוא המוביל את ישראל, כפי שמצוין במפורש בפסוקים הבאים.

אם נעיין היטב בדברי משה נבחין כי אין הוא מבקש מורה דרך במדבר אלא משהו אחר. משה אומר "כי על כן ידעת חנותנו במדבר..." הידע של יתרו הוא איך להתנהל במדבר. יתרו מכיר את התנהלות בני ישראל בעת החניה שלהם ולא בעת מסעותיהם. כפי שמסופר בספר שמות פרק יח:

יג ויהי ממחרת וישב משה לשפט את-העם ויעמד העם על-משה מן-הבקר עד-הערב. יד וירא חתן משה את כל-אשר-הוא עשה לעם ויאמר מה-הדבר הזה אשר אתה עשה לעם מדוע אתה יושב לבדך וכל-העם נצב עליך מן-בקר עד-ערב. טו ויאמר משה לחתנו כי-יבא אלי העם לדרש אלהים. טז כי-יהיה להם דבר בא אלי ושפטתי בין איש ובין רעהו והודעת את-חקי האלהים ואת-תורתיו. יז ויאמר חתן משה אליו לא-טוב הדבר אשר אתה עשה. יח נבל תבל גם-אתה גם-העם הזה אשר עמך כי-כבד ממך הדבר לא-תוכל עשהו לבדך. יט עתה שמע בקולי איעצך והיה אלהים עמך היה אתה לעם מול האלהים והבאת אתה את-הדברים אל-האלהים. כ והזהרתה אתהם את-החקים ואת-התורות והודעת להם את-הדרך ילכו בה ואת-המעשה אשר יעשון. כא ואתה תחזה מכל-העם אנשי-חיל יראי אלהים אנשי אמת שנאי בצע ושמת עליהם שרי אלפים שרי מאות שרי חמשים ושרי עשרות. כב ושפטו את-העם בכל-עת והיה כל-הדבר הגדל יביאו אליך וכל-הדבר הקטן ושפטו-הם והקל מעליך ונשאו אתך. כג אם את-הדבר הזה תעשה וצוך אלהים וכלת עמד וגם כל-העם הזה על-מקומו יבא בשלום. כד וישמע משה לקול חתנו ויעש כל אשר אמר. כה ויבחר משה אנשי-חיל מכל-ישראל ויתן אתם ראשים על-העם שרי אלפים שרי מאות שרי חמשים ושרי עשרות. כו ושפטו את-העם בכל-עת את-הדבר הקשה יביאון אל-משה וכל-הדבר הקטן ישפטו-הם.

כד וישמע משה לקול חתנו ויעש כל אשר אמר. כה ויבחר משה אנשי-חיל מכל-ישראל ויתן אתם ראשים על-העם שרי אלפים שרי מאות שרי חמשים ושרי עשרות. כו ושפטו את-העם בכל-עת את-הדבר הקשה יביאון אל-משה וכל-הדבר הקטן ישפטו-הם. כז וישלח משה את-חתנו וילך לו אל-ארצו.

מה בעצם הייתה הצעת יתרו ? לדעתי, הרעיון המרכזי של יתרו הוא, שאינך יכול להתנהג ולהתנהל באופן יומיומי רק על פי הכתוב בספר, עליך להפעיל גם שיקול דעת, כי יש מצבים במציאות שאינם כתובים במפורש בספר החוקים ועל האדם להפעיל שיקול דעת כיצד להתייחס אליהם. ראשית לדעת להבחין בין "דבר גדול" דבר קשה, לבין דבר קטן. זאת למעשה "המהפכה המחשבתית" שיתרו גרם למשה. להבין שלא הכול כתוב בתורה בצורה מפורשת ושלא צריך להיצמד למילים, אלא יש דרגות חופש לאדם להחליט לבדו. הרעיון הזה למעשה מקורו בצו הראשון של הקב"ה לישראל: "החודש הזה לכם ראש חדשים..". העיקרון שקידוש החודש מסור בידי אדם (בידי חכמים).

אנו עדים היום לויכוחים סוערים בציבור בסוגיות הקשורות בהקצנה דתית וכתוצאה מכך נוצר "חילול ה' ותורתו" ופגיעה חמורה ביהדות ובשרשי קיומנו בארץ ישראל. רבים מדי טרם הפנימו את משמעות הצו הראשון, לגבי קידוש החודש, האומר כי יש חוקים ומצוות שניתנו בתורה והן נצחיות ובכל זאת יש בידי אדם היכולת להפעיל שיקול דעת ולקבוע מתי ובאילו תנאים עלינו להוציא לפועל את קיום המצוות.

צעד נוסף בכיוון הגדלת דרגות החופש של האדם מול התורה והאמת האלוקית הוא עקרון חשוב אחר המובא בתלמוד, 'במות דף סה 2, והוא: משנים מפני דרכי שלום. ואמר רבי אילעא משום ר' אלעזר בר' שמעון כשם שמצווה על אדם לומר דבר הנשמע כך מצווה על אדם שלא לומר דבר שאינו נשמע רבי אבא אומר חובה שנאמר (משלי ט) ח אל-תזכח לך, פן-ישנאך; הזכח לזכמך, ויאקהבך. וא"ר אילעא משום רבי אלעזר בר' שמעון מותר לו לאדם לשנות בדבר השלום שנאמר (בראשית נ) טו ויראו אחי-יוסף, כי-מת אביהם, ויאמרו, לו ישטמנו יוסף; והשב ושיב, לנו, את כל-הרעה, אשר גמלנו אתו. טז ויצו, אל-יוסף לאמר: אביך צנה, לפני מותו לאמר. יז כה-תאמרו ליוסף, אנא שא נא פשע אחיך וחסאתם כי-רעה גמלוך, ועתה שא נא, לפשע עבדי אלהי אביך;

ר' נתן אומר מצווה שנאמר (שמואל א טז) א ויאמר יהוה אל-שמואל, עד-מתי אתה מתאבל אל-שאול, ואני מאסתי, ממלך על-ישראל; מלא קרנך שמן, ולך אשלחך אל-ישי בית-הלחמי--כי-ראיתי בבכניו לי, מלך. ב ויאמר שמואל איך אלה, ושמע שאול והרגני; ויאמר יהוה, עגלת בקר תקח בידך, ואמרת, לזבח ליהוה באתי.

דבי רבי ישמעאל תנא: גדול השלום שאף הקדוש ברוך הוא שינה בו דמעיקרא כתיב (בראשית יח) יב ותצחק שרה, בקרבה לאמר: אחרי בלתי היתה-לי עדנה, ואדני זקן. ולבסוף כתיב יג ויאמר יהוה, אל-אברהם: למה זה צחקה שרה לאמר, האף אמנם אלד--ואני זקנת.

עקרון חשוב אחר המובא בתלמוד: עשייה לפני משורת הדין. "אמר ר' יוחנן לא חרבה ירושלים אלא על שדנו בה דין תורה" ושואלת הגמרא: "אלא דיני דמגיזתא לדיינו" מה אתה רוצה שידונו לא דין תורה אלא דיני סדום? ומשיבה הגמרא: "אלא אימא שהעמידו דיניהם על דין תורה ולא עבדו לפני משורת הדין" בבא מציעא ל2. כלומר ההיצמדות חסרת הפשרות לדין תורה, הגישה של ייקוב הדין את ההר, הביאה לחורבן החברה והמדינה.

במקום אחר יומא ט2 נאמר כי ירושלים חרבה בגלל שנאת חינום, ראה גם קישור <http://2nd-ops.com/arie/?p=2950> ולמעשה שניהם נכונים, כי שנאת חינום היא פועל יוצא של אי עשייה לפני משורת הדין.

יהי רצון שנדע לפרגן זה לזה, שנתייחס זה לזה לפני משורת הדין, ועל כל פשעים תכסה האהבה.